

# بازخوانی جنگ های روسیه علیه ایران

به اهتمام  
رحیم نیکبخت



انتشارات ایران شناخت

تبریز - ۱۳۹۴

|                     |   |                                                                                                           |
|---------------------|---|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | : | نیکبخت، رحیم، ۱۳۵۰ -                                                                                      |
| عنوان و نام پدیدآور | : | بازخوانی جنگ های روسیه علیه ایران                                                                         |
| مشخصات نشر          | : | تبریز: ایران شناخت، ۱۳۹۴.                                                                                 |
| مشخصات ظاهری        | : | ۲۱۵ ص.                                                                                                    |
| شابک                | : | 978-600-94396-0-7                                                                                         |
| وضعیت فهرست نویسی   | : | فیبای مختصر                                                                                               |
| یادداشت             | : | فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <a href="http://opac.nlai.ir">http://opac.nlai.ir</a> قابل دسترسی است. |
| یادداشت             | : |                                                                                                           |
| سازمان افزوده       | : | مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن                                                                              |
| شماره کتابشناسی ملی | : | ۷۴۴۶۲                                                                                                     |



مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن



انتشارات ایران شناخت

نام کتاب: بازخوانی جنگهای روسیه علیه ایران

به اهتمام: رحیم نیکبخت

ناشر: انتشارات ایران شناخت

چاپ اول ۱۳۹۵ شماریگان: ۵۰۰۰ نسخه ۲۱۵ صفحه

قطع رقعی محل چاپ: تبریز چاپ و صحافی: سفیر ارداهال

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال شابک: 978-600-94396-0-7

مرکز پخش و فروش:

تبریز: خ ارتش خ پاستور جدید ساختمان صدرا طبقه ۷

تلفن: ۳۵۴۲۳۹۲۲ - ۴۱

تهران: مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن ۱۹ - ۲۱۸۷۸۷۱۸ - ۲۱

## فهرست مطالب

|     |                                                            |
|-----|------------------------------------------------------------|
| ۱۰  | جنگ‌های روسیه و ایران                                      |
| ۲۹  | نقش امپریالیسم انگلیس در جدا شدن سرزمین‌های قفقاز از ایران |
| ۸۰  | بررسی پایداری‌های ایرانیان قفقاز در جنگ‌های ایران و روس    |
| ۱۰۰ | عباس میرزا و جنگ‌های روسیه علیه ایران                      |
| ۱۲۱ | قتل عام زندان جوانشیر توسط روس‌ها                          |
| ۱۳۳ | مآثر سلطنتیه                                               |
| ۱۳۳ | روایتی تاریخی ادبی از جنگ‌های ایران و روس                  |
| ۱۴۴ | بازتاب جنگ‌های ایران و روس در اشعار قائم‌مقام فراهانی      |
| ۱۵۷ | مآخذشناسی اجمالی جنگ‌های روسیه علیه ایران                  |
| ۱۷۱ | پیوست                                                      |

## الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين

جنگ‌های روسیه‌ی تزاری علیه ایران در دو دوره، از مقاطع مهم تاریخ کشور به حساب می‌آید که پیامدهای متعددی بر عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران به جا گذاشته است. گسترش نفوذ قدرت‌های خارجی در ایران و اضمحلال تدریجی استقلال و تمامیت ارضی، رشد روزافزون سلطه اقتصادی قدرت‌های استعمارگر انگلیس و روسیه بر شریان‌های حیاتی کشور، تجزیه قسمت‌های مهم تاریخی چون آران و افغانستان از مام میهن و موارد متعدد دیگر حکایت از دوران ورود و افول اقتدار ایران داشت. تلخی از دست رفتن ۱۷ شهر آباد و شیعه‌نشین آران، ستاد بزرگ محققان و تاریخ‌نویسان ایرانی، با اکراه به این وقایع پرداخته‌اند و بررسی آن را صورت مجمل و گذرا انجام داده‌اند.

در جنگ‌های تحمیلی روسیه تزاری علیه ایران، به سرحدات ایران در آذربایجان و آران هجوم برده شد. پس از حداث سرت‌انگیز آران از ایران، آذربایجان خط مقدم تعرض قوای اشغالگر روسی و عثمانی به حساب می‌آمد؛ در این خطه سرخ شیعی همواره روح بیگانه‌ستیزی و هویت ایرانی و اسلامی بیش از سایر نواحی ایران در غلیان بود و نمود آن را در خیلی از قیام‌ها مشاهده کرده ایم از جمله: پیشگامی مردم آذربایجان در نهضت تحریم تنباکو، قیام مرده نیر در سال ۱۳۲۱ هـ.ق (۱۸۰۶ م) حضور نقش‌آفرین در نهضت عدالتخواهی مشروطه به رهبری علمای قیام علیه قرارداد ۱۹۱۹ به رهبری شیخ محمد خیابانی، قیام در مقابل سانس پهلوی در سال ۱۳۰۷ هـ.ش، حضور مؤثر در نهضت ملی نفت و پشتیبانی در انقلاب اسلامی و دفاع مقدس به رهبری حضرت امام خمینی (ره) که همگی حاکی از روح اسلام‌خواهی، ایران‌دوستی و بیگانه‌ستیزی مردم آذربایجان بوده است. اکنون نیز آذربایجان و جوانان غیور و فرهیخته آن به عنوان پیشگام مدافعان سرسخت استقلال

و تمامیت ارضی ایران اسلامی، برآند تا رسالت تاریخی خود را به نحو احسن انجام دهند.

اکنون که ایران اسلامی بر آن است تا جایگاه تاریخی و مستحق خود در عرصه‌های مختلف را بازپس گیرد، بازخوانی تاریخ گذشته میهن برای جوانان و دانشجویان ضرورت انکارناپذیری دارد تا با مرور تلخی ذلت دیروز، قدر لذت اقتدار امروز، دریابند. در روزگاری نه‌چندان دور، بیگانگان با قدرت نظامی و سیاسی خود، هر آنچه را که برای منافع استعماری خویش مناسب می‌دانستند در ایران انجام می‌دادند. بی‌شک اگر تاریخ را ندانیم و از سرگذشت پدران خویش آگاه نشویم که چگونه در برابر سلاطین ماری سلطه‌گران، جوانمردانه ایستادگی کردند و به شهادت رسیدند، قدر استیلا و ولایت و اقتدار ایران اسلامی - ثمره خون هزاران شهید و جانباز - را نخواهیم دانست و لیلی برای افتخار به ایرانی بودن خود نخواهیم داشت.

با درک چنین ضرورتی در تلاشی دیگر بر آن شدیم به اتکای پژوهش‌های محققان پر توان، در مجموعه‌ای به مرور تاریخ یکی از مقاطع مهم تاریخ ایران با عنوان «بازخوانی تاریخ جنگ‌های روسیه علیه ایران» در «م. مقالاتی که در این مجموعه ارائه شده است هر یک به گوشه‌ای از تاریخ ایران در این مقطع سرنوشت‌ساز می‌پردازد.

مقاله اول روایتی مختصر از جنگ‌های روسیه علیه ایران بر اساس اسناد وزارت امور خارجه است. در مقاله دوم نقش امپریالیسم انگلیس در جدا شدن آران و ۱۷ شهر از توابع آن بررسی شده است. مقاله سوم با عنوان «پایداری‌های ایرانیان قفقاز در جنگ‌های ایران و روس» مقاومت‌های مردم مسلمان منطقه قفقاز در مقابل اشغالگران روسی را بررسی می‌کند. در مقاله چهارم نقش عباس میرزا (نایب‌السلطنه) در این دوره مهم تحلیل شده است. مقاله پنجم به قتل عام خاندان جوانشیر حکمرانان

قره‌باغ توسط روس‌ها پرداخته است. در مقاله ششم کتاب مهم مآثر سلطانیه را نقد و تحلیل کرده است. مقاله هفتم مربوط به «بازتاب جنگ‌های ایران و روس در اشعار قائم‌مقام فراهانی» است که مولف کتاب فصل‌های تاریکی (تاریخ ادبی جنگ‌های ایران و روس) پژوهشگر دانشگاه تبریز محمد طاهری خسروشاهی آن را نگاشته است. مقاله هشتم و پایانی «مآخذشناسی اجمالی جنگ‌های روسیه علیه ایران» است که به منظور راهنمایی بیشتر پژوهشگران جوان و دانشجویان جمع‌آوری و تدوین گردیده است.

در این مجموعه علاوه بر مطالب ارائه‌شده، بخشی با عنوان ضمایم آورده شده است که شامل متن قرارداد تحمیلی گلستان و ترکمانچای، نقشه تاریخی مهم ایران است. امید است که راه‌نمایی مفید برای محققان و پژوهشگران جوان باشد. وظیفه خود می‌دانم از نویسندگان مقالات که مهمترین نقش را در فراهم‌آوردن این مجموعه ایفا کردند؛ از خانم دیر، آقایان که تایپ مجموعه را به عهده داشت و سرکار خانم آتنا کریمی ویراستار این مجموعه را به انجام رسانده‌اند و همچنین امیر نیکبخت که با صفحه‌آرایی این مجموعه را صورت کنونی داده‌اند تقدیر می‌شود. در انتها از دخترم، زهرا نیکبخت و خواهرزاده‌های من سحر و فاطمه یونسی که در انجام این اثر همکاری نموده‌اند تشکر می‌کنم.

چشم نیکبخت

عضو هیأت مدیره و دانشگاه تبریز